

Bjarte Breiteig (Norsko)

„Mám velmi pomalý proces psaní, mnohokrát text přepisuji, než se propracuji k finální podobě,“ prohlásil o sobě tento norský prozaik (nar. 1974) a obdivovatel Franze Kafky. To byl ostatně i důvod, proč začínal výhradně s povídkovou tvorbou. Jeho debutová sbírka *Fantomové bolesti* vyšla i česky. Tehdy prohlašoval, že když zkouší napsat román, skončí s padesáti různými začátky. Nakonec se však propracoval i k tomu tomuto útvaru. Jeho první nese název *Pět let tátou* a čeští čtenáři už ho také dobře znají. Breiteig začal tento román psát, když byl na rodičovské dovolené, stejně jako hlavní postava příběhu, sympatický čtyřicátník, oddaný otec dvou kluků a začínající povídkář – který sexuálně zneužíval čtyřletou dcerku rodinné přítelkyně. Nejde však o zápletku, čtenář se o vině dozví hned v úvodu knihy. Ve svém zatím posledním románu *Tøyeneffekten* (Tøyenský efekt), který vyšel předloni, zavedl čtenáře do přistěhovalecké čtvrti Tøyen v Oslo, kde sám s rodinou žije.

úryvky z románu *Tøyenský efekt* přeložily Olga Klapalová, Simona Kloučková, Zuzana Bláhová

A tady, ve čtvrti Tøyen v Oslu, která byla v té době stále nejznámější čtvrtí v Norsku, byla okolo roku 2010 otevřena sousedská kavárna provozována takzvanými nadšenci. Nacházela se v nevábnych obchodních prostorách v bývalém obchodním centru Tøyensenteret, kde byly obchody z velké části prázdné. A kolem této kavárny vzniklo společenství, které rostlo a šířilo se ulicemi. Lidé z různých kultur a všech věkových kategorií se začali zdravit, začali spolu dokonce mluvit, a co víc zajímat se o druhé. Společenství se rozšířilo do zadních dvorků, do bytů a paneláků. Posilovalo se v okolí školy a mateřských školek. Bylo viditelné u zelináře, ve večerkách, v kadeřnictvích a stáncích s kebabem. Vznikla noční hlídka. Založil se sportovní klub. Dětský sbor. Pořádaly se venkovní cyklojížďky. Tam, kde si lidé byli dříve cizí v cizím prostředí, se nyní vytvořila síť sousedů, kteří si navzájem pomáhají a starají se o své okolí. Lidé začali být hrdí na to, že patří k Tøyenu. V letech 2013–2018 se uskutečnila veřejná revitalizace této oblasti, která se silně opírala o toto již existující společenství. Někteří by řekli, že až příliš.

Komunita na Tøyenu upoutala celonárodní pozornost, a i já jsem v tom sehrála roli. Byla jsem to já spíše než Jostein, kdo se snažil co nejvíce zviditelnit společenství a náš život v něm. To já, více než ostatní, viděla, kam se může společenství dále posunout. A proč bychom neměli vynikat? Nebyl politický efekt tím silnější, čím jsme byli ve společnosti viditelnější? Účastnila jsem se novinových reportáží, rozhlasových dokumentů a televizních příspěvků, s Josteinem nebo bez něj, s ostatními ve společenství nebo bez nich. Také jsem psala komentáře. Jeden o sociální nerovnosti v Oslu obecně, druhý o nástrahách chudoby v městské politice bydlení, která nutila obyvatele vystěhovat se z obecního bytu hned, jakmile začali vydělávat. Napsala jsem také článek o tom, jak bělošské děti z Tøyenu každé ráno cestují metrem a jak volba školy posiluje již existující sociální rozdíly. Těmito aktivitami jsem se zabývala buď ve svém volném čase nebo dokonce během pracovní doby, když se nikdo nedíval. Můj dar pro Tøyen. Sociální média jsem zahrnovala fotkami a krátkými dojemnými příběhy z kavárenských brigád, fotbalových tréninků, každodenního života na Tøyenu a některé z příspěvků získaly obrovskou

popularitu. Tam venku lidé prahli po fotkách žen v hidžábu obsluhujících cirkulárku, a fotkách afrických mladíků v zástěrách, jak pečou dorty. Populární byly také více soukromé fotky, jako ta s Kallem jeho norskosomálskými přáteli na sběru borůvek. Připomínala tradiční norské motivy v nových barvách. Publikovala jsem tyto příspěvky s vědomím, že existuje také skupina lidí, pro které to populární není. Jednoduché sdělení, které leželo za vším, co jsem postovala, bylo: integrace nemusí být problém, kdyby jen více lidí žilo, tak jako my na Tøyenu. Imigrace byla něco, na čem můžeme růst, pokud budeme chtít.

[...]

Ten večer, když jsme se vraceli domů z kavárny, jsme uviděli podivný průvod lidí, kteří přicházeli od čtvrti Grønland. Dlouhý had lidí. Někteří šli po dvou, jiní ve skupinkách a další samotní. Byli špinaví, v letním oblečení, někteří téměř bez obuvi, jiní jen v žabkách. Vláčeli tašky, igelitky, děti. Prošli zatačkou na konci ulice Tøyengata, pokračovali nahoru ulicí Hagegata kolem školy a dále podél Tøyensenteret. Přímě před námi prošel mladý muž s ještě mladší těhotnou ženou v náručí. Měla holé nohy v nízkých, tenkých botách a otevřená ústa, jako kdyby lapala po dechu, pohled zastřený a zároveň divoký. Kus za nimi kulhal asi sedmnáctiletý chlapec, opíral se o berli sbitou z kusů dřeva. Kolem nohy měl špinavý obvaz, který vypadal jako neforemná hrouda. V posledních dnech jsme sledovali zprávy a věděli jsme, co to znamená: obrovské množství uprchlíků proudící Evropou z válkou sužované Sýrie dorazilo do Norska. Co jsme viděli, byli uprchlíci, kteří překročili celý kontinent v přeplněných lodích, pěšky, v autobusech, vlacích, a nakonec došli z autobusové zastávky na Vaterlandu poté, co absolvovali poslední úsek cesty z Göteborgu, Kodaně nebo Berlína. A došli až sem: do naší čtvrti Tøyen. Šli se zaregistrovat na cizineckou policii v ulici Økernveien. Pamatuji si, že jsem se cítila bezmocná při pohledu na ten nekonečný proud: ta hrstka, co jsme měli na Tøyenu, co to bylo v porovnání s výzvami, kterým budeme čelit? Vtom vedle mě zazněl Josteinův hlas, byl tak odhodlaný, jak už jsem ho dlouho neslyšela.

„Welcome,“ řekl. „Welcome to Norway. We wish all the best for you. We will do what we can for you.“

[...]

První večer, kdy se rozdávalo jídlo, jsem tam byla s Kallem. Vynesli jsme nábytek půjčený z kanceláře pro místní obnovu ven do volného prostoru u ulice Kjølberggata. Policie si nepřála, aby uprchlíci opouštěli prostor dříve, než se zaregistrují. Teď už se jim podařilo uvnitř uvolnit více místa a vytvořili čekací systém, aby mohli postupně pouštět skupiny ven, jakmile jsme pro ně měli připravené jídlo. Začalo mrholit. Naštěstí jsme si mohli vypůjčit několik velkých stanů, které jsme rychle roztáhli nad stoly. Tady byl nápomocný Kalle, který běhal od jednoho rohu stanu ke druhému a ukazoval, jak stisknout tlačítko, aby se mechanismus uvolnil a šup stan se rozevřel.

Spolu s lidmi z dobrovolnické organizace Refugees jsme třídili potraviny, jak nejlépe jsme uměli. Přišli také lidé s taškami s oblečením, a ještě více bylo IKEA tašek s příkrývkami a dekami. Jeden chlápek zastavil auto a vysypal hromadu plachet, které bychom možná mohli využít? Děkovali jsme za všechno a všichni mluvili o tom, jak je skvělé, že se zapojily i restaurace v Oslu, včetně několika drahých a známých, ty se také přidaly na seznam. Ten první večer byl hlavním dodavatelem nově otevřený tapasový bar ve čtvrti Grünerløkka: dovezli několik hliníkových mís s masovými kuličkami a kuřecími špízy a elegantně naservírovaným uzeným masem. Byly tam také mísy se zeleninou a kořeněnými smaženými bramborami, jídlo, které muselo v restauraci stát celé jmění. Problémem bylo jen zajistit dostatek místa na stolech. A pak vyvstala otázka a samozřejmě od nás, z Tøyenské delegace: Je to halal? Samozřejmě, že ne. Na to nikdo nepomyslel. Nemohli jsme nabízet jídlo, které nebylo halal. Nebo mohli? Teď se pořádně rozpršelo. A jak to pleskalo! Snažili jsme se rychle schovat mísy s jídlem a další věci pod stany, protože k čemu by uprchlíkům byla spousta mokrého oblečení? Navíc ty tašky bylo třeba roztrždit, nevěděli jsme, co v nich je. Krabice a tašky zabraly všechno místo, které bylo pro nás. Byli jsme nuceni se pohybovat stále více venku v dešti. Musela jsem Kalleho napomínat. Pořád překážel, protože chtěl zůstat v suchu. Zatímco jsme se tímto zabývali, byly nám položeny ty nepříjemné otázky a my z Tøyenu byli najednou jakýmsi odborníky: jestli jsou skutečně hladoví, budou zjišťovat, zda je jídlo halal? Nebyla část uprchlíků nemuslimská? Například ti mladí muži z Eritrey, ti byli z většiny křesťané? Ale přece nejde, abychom měli jeden stůl pro křesťany s masem a druhý pro muslimy s bramborami a zeleninou? Nejlepší bude nabízet to, co máme, bez komentářů? V té chvíli zvedl hlas Abdi Farah, a bylo to poprvé, co jsem ho slyšela mluvit s takovou autoritou: „Pokud to není halal, musí se to jasně říct.“

A lidé kývali hlavami a souhlasili s tím. Dorazila další dodávka a dva muži s tmavými vousy vyskládali krabice za krabicí. Provozovali potravinový obchod v Askeru a chtěli pomoci, říkali. Povzbudivě zatroubili, když odjížděli, deštivý mrak za nimi. Rychle jsme odtáhli krabice na poslední suché místo. Ale co to bylo? Krabice plná skoro černých banánů? V rostoucí tmě to nebylo dobře poznat – na osvětlení jsme nepomysleli. Další krabice obsahovala malé plastové krabičky s borůvkami a malinami, a když jsme je podrželi proti pouličním lampám v Kjøllberggata, viděli jsme, že jsou plesnivé. Dále tam byla krabice plná starých housek. Můžeme to někomu nabídnout? Našli jsme také docela pěknou várku broskví, ale i tam bylo několik kusů změkklých a nahnilých. Měly by se přebrat a hlavně opláchnout. Ano, a co hygiena, pomyslel na to někdo?

Policista hlídkující u vchodu nás informoval, že musí nechat vyjít první skupinu, pokud chceme splnit náš záměr, aby všichni dostali jídlo. Vyšly dvě oddělené skupiny, jedna s rodinami s dětmi a svobodnými ženami a druhá se svobodnými muži. Než jsme se stihli seřadit za stoly, vyběhla ven skupinka dětí. Shlukly se před námi a samozřejmě se snažily dostat k masu a my museli říct: „So sorry, the meat is not halal, so sorry“, ale nerozuměly nám, jen na nás zíraly z temnoty a natahovali ruce jako malí žebráci. Snažila jsem se rozdělovat spravedlivé porce brokolice a květáku na vlhké papírové talíře, které se nám v ruce kroutily. Cítila jsem, jak šlapu na tašky, které se sesuly ze svých hromádek pod stolem, otevřely se a oblečení vypadalo ven. Viděla jsem, že Kalle je vyděšený. Snažila jsem se ho udržet u sebe

a ráda bych měl poblíž i Josteina, ale ten byl nahoře na malé stříšce nad dveřmi, s mokrou košilí přilepenou na zádech se snažil spolu s Karimem natáhnout plachtu před stany. „Má někdo více provazu?“ slyšela jsem ho volat, ale nikdo ho neslyšel, všichni měli plné ruce práce. „Provaz? Nemá někdo provaz?“

Vzpomínka na ten večer stále bolí. Žádná spokojenost, tehdy ani nyní. Žádné vědomí dobře odvedené práce. Žádná radost z toho, že jsme společně dokázali něco pěkného. Cítila jsem se neschopná. Tolik jsem se bála a teď vím, že Kalle musel můj strach cítit a ovlivnilo ho to. Když vyšla první skupina mužů, třásla jsem se tak, že jsem sotva mohla malou lžící, kterou jsem měla k dispozici, nabírat kousky jídla a nandávat je na talířky. Mužů bylo ještě více, byli hladovější a neodbytnější. Velkou část tvořili Afričané a mnozí si brali maso, jídla ale nebylo dost, to jsme viděli až teď, nebylo ho ani zdaleka dost. Uprchlíků bylo ještě mnohem více, než s kolika v restauraci počítali. Rozzlobené hlasy ze tmy kolem nás, déšť, který stékal v malých proudech ze střechy stanu, když někdo zatlačil na rohovou tyč. Plachta, která visela a otáčela se, učinila už tak malý prostor ještě více neprůchozím. „Maximálně tři kousky pro každého,“ se zlostně šeptalo tam a zpátky mezi stoly, „dávejte pouze jednu porci a maximálně tři kousky.“ Museli jsme také schovat některé mísy, abychom něco měli i pro poslední skupinu. Malé porce se rychle snědly a ruce se znovu natahovaly. Les prázdných talířů: „Please, give me some more, please, so hungry,“ a když někteří z dobrovolníků vytáhli krabici s houskami, já viděla, jak světlé pečivo rychle mizí v tmavých ústech.

Byla jsem tak neschopná. Byla jsem tak zbabělá. Řekla jsem později Josteinovi, že jsem odešla kvůli Kallemu, že jsem je opustila, ale věděla jsem, že to není pravda, že bych odešla tak jako tak. Bylo to, jako kdybych opustila něco mnohem většího, když jsem odložila lžící a vklouzla do vlhké tmy, aniž bych komukoli něco řekla. Ani Abdi Farahovi, který se stále držel poblíž a povzbuzoval mě: „Jde to dobře, Mono, to půjde.“ Ach, dobrý Abdi Farah, který uprostřed všeho viděl, jak na tom jsem, a ani jemu jsem nedala žádné vysvětlení. Jen jsem opustila své místo a vytratila se jako zloděj, nechala to na ostatních, a zejména přípravu na další den, kdy se očekávalo ještě víc dalších lidí. Chytla jsem Kallovu ruku a řekla: „Pojď, Kalle, pojďme domů,“ a ignorovala jeho otázky na tátu, zda by neměl také jít. Kde je táta? A táhla ho s sebou přes ulici Kjølberggata, která byla nyní prázdná a kde déšť padal v těžkých závojích pod pouličními lampami, a dolů do pasáže Tøyensenteret. Promoklí až na kost jsme šli podél instalací osvětlených LED diodami a já plakala. Viděla jsem všechny ty, kteří seděli uvnitř za velkými okny hospody Postkontoret a pili ze svých půllitrů řemeslná piva, přes sto korun za sklenici. Nevím, jestli jsem plakala kvůli nim nebo kvůli Kallemu. Kvůli sobě, nebo všem lidem, kteří neměli domov a kteří sem přišli se svými trápeními a nouzí a kteří se zde stali obrovským a děsivým davem. Kvůli všem těm, které jsem nyní opustila, a od nichž jsem utekla. Chtěla jsem utéct domů, kde bych mohla ochránit Kalleho a sebe. Byli to oni, kvůli kterým jsem plakala, měla bych plakat pro ně. Kalle si všiml, že brečím, a řekl: „Co je, mami? Jsi smutná?“ Už jsem to nebyla já, kdo ho táhl za ruku, ale on mě, a i teď, tak pozdě, jsem viděla přicházet další uprchlíky: znavenou a promočenou rodinu se dvěma dětmi, která stoupala malým kopcem od

Coopu, muže nesoucího velký balík zabalený v igelitu a ženu držící za ruku dvě dívky. Kopec byl tak malý, nebylo tam mnoho místa, šli tak pomalu, a já jsem předstírala, že je nevidím, nevidím ty mrznoucí holčičky. Předstírala jsem, že mě se to netýká, a o několik minut později jsem seděla na záchodové míse v naší teplé a suché koupelně, a sušila si vlasy ručníkem a poté Kallovy čistým ručníkem. Viděla jsem jeho bledý obličej, přední zuby už měl skoro dorostlé. „Co se stalo s dětmi, co tam byly první?“ zeptal se.

„Musely zpátky dovnitř a ještě čekat,“ řekla jsem. „Budou zaregistrované a pak jim bude přiděleno bydlení.“

„Nebudou bydlet u nás na Tøyenu?“

„To si nemyslím. Pošlou je někam dál, kde pro ně bude místo. Některé také pošlou zpět, tam, odkud přišly.“

„Úplně zpátky!“

„Úplně zpátky,“ řekla jsem. „Ne všichni chtějí, abychom přijali tolik cizinců. Jen ty, kteří to nejvíce potřebují. Na, tady máš pyžamo.“

„Musí jít domů pěšky!“

„Ne, poletí letadlem.“

„Mami, kde je táta?“

„Brzy přijede.“

„Myslíš, že ty děti byly hodné?“

„Určitě.“

„Taky si to myslím,“ řekl. „Jenom měly velký hlad.“

„Ukrutánský hlad,“ řekla jsem. „Vždyť přijely z velké dálky.“

„Mami?“

„Ano, broučku.“

„Nikdy odsud z Tøyenu neodejdu.“

„Takové rozhodnutí bude jen na tobě.“